

Menas Literatūra Mokslas

2005 GEGUŽĖS 7 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 90 (19)

Aušros Vartų spinduliavimas į Europą

PREL. DOC. DR. VYTAUTAS VAIČIŪNAS

Lenkijoje, Liublino katalikiškajame universitete, 2004 m. lapkričio 19–20 d. vyko tarptautinis simpoziumas „Lenkija ir Lietuva – dvasinis paveldas Europoje“. Dalyvavo Liublino, Varšuvos, Krokuvos ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto teologai. „Aušros Vartų spinduliavimas į Europą“ buvo vienas iš simpoziume pateiktų pranešimų.

Aušros Vartų pamaldumo ištakos

Lietuvoje ypač yra žinomas Švč. Mergelės Marijos apsiėmimas Šiluvoje, kur Ji pasirodė piemenėliams. 1848 m. vyskupas Motiejus Valančius šį įvykį yra aprašęs savo Vyskupystės istorijoje, kaip įvykusį tikrą faktą 17 a. pradžioje.

Šalia Šiluvos Dievo Motinos, vienas patių žymiausių religinių centrų buvo 17 a. Vilniaus Aušros Vartų Motina. Dabartinis paveikslas jau 16 a. buvo žinomas, nors ir nėra jokios istoriškos atramos tvirtinti, kaip skambiai ir įdomiai atrodo, jog Aušros Vartų Madonos veido bruožai esą modeliuoti iš Barboros Radvilaitės, jai dar gyvai esant 1540 m. (Barbora apie tą laiką buvo dar nežymi Trakų vaivados Goštauto dvidešimtmėte žmona).

Turime dvi prieštaraujančias nuomones. Viena: Aušros Vartų Madona – italų mokyklos, kita: daryta Krokuvoje. Dr. Meczislaw Skrudlik yra parašęs dvi studijas šiuo klausimu. Po daugelio tyrinėjimų Skrudlik prieina išvados, jog Aušros Vartų Madona esanti Krokuvos tapytojų darbas.

Ne visi autoriai yra vienodos nuomonės. Žymus Vilniaus meno specialistas J. Klossas aiškina, kad toji Madona priklausanti italų XVI vidurio mokyklai. Jis sako, kad paveikslas greičiausiai tapytas pačiame Vilniuje, kur Zigmanto Augusto dvare buvo ir italų tapytojų.

J. Remer 1927 m. atliko labai nuodugnią ir detalią šio paveikslą konservaciją. Buvo atlikta medžiagų analizė, studijuota tapybos technika, stilius ir t.t. Iš to buvo galima nustatyti, jog šis paveikslas tapytas itališku stiliumi Vilniuje XVI amžiuje.

1934 m. Tadas Siczka parašė disertaciją apie Aušros Vartus Vilniuje. Jis pažymėjo, jog į Vilnių atvykę jėzuitai jau 1570 m. pakabino Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslą, melddami, kad būtų įveiktas mieste protestantizmas.

Formaliai Aušros Madonos garbinimas prasidėjo 1626 m., kai Vilniuje įsikūrė basiejų karmelitai.

T. Siczka pateikia, jog 1856 m. prie paveikslą buvo 1,438 vo-

ta. Iki 1844 m. jų padaugėjo beveik dvigubai.

XX a., koplyčiai suteikiant dabartinę išvaizdą, pagal Helenos Shazammownos projektą, padengtas *art deco* stiliaus frizas, iškaltas 1932 m. Vilniuje, Kazimiero Malinowskio dirbtuvėje. Votais taip pat padengtos ir koplyčios sienos. Jie liudija, kiek patirta malonių iš Gailestingumo Motinos. Pirmasis žinomas votas padovanotas 1671 m. Vilniaus karmelito šv. Grigaliaus Hilario 1761 m. išleistoje knygelėje, pavadintoje *Relacija apie Švč. Mergelės Marijos paveikslą Aušros Vartuose prie Šv. Teresės basųjų karmelitų bažnyčios malonėmis garsėjantį*, išliko keli senųjų stebuklų aprašymai.

Vėlesniais laikais užrašytų oficialių liudijimų apie patirtas malones mažai išliko. Nežinia, kur dingę knygos, kuriose buvo registruojamos patirtos malonės ir paauskoti votai. Ši rašytinių šaltinių tykla paradoksaliai – malonių liudijimai dengia visas koplyčios sienas. Daug jų taip pat saugoma Aušros Vartų lobyne.

1808 m. iš 37 sidabrinų votų buvo padirbtas pacifikalas koplyčiai. 1810 m. liturginiams indams panaudota net 100 senų XVIII a. votų.

Buvo atlikta tiksli 1884–1927 m. votų registracija, liudijanti, kad tuomet buvo 2,539 votai. Ypač daug votų atsirado sukrėtimų ir karų laikotarpiais (1903–1906 ir 1911–1914 m.).

Šiandien koplyčios lobyne saugoma daug iš užsienio atvykusių maldininkų dovanų Motinai Marijai.

A. Juškevičius ir J. Maceika (Vilnius, 163 psl.) rašo: „Aplink paveikslą žiūrovo dėmesį patraukia gausiai iškabinti įvairūs sidabriniai votai, kurių yra apie 14,000“.

Aušros Vartų pamaldumas šiandien

Kalbėti apie Švč. Mergelės Marijos garbinimą Lietuvoje, o ypač Lietuvai jau esant Europos Sąjungos nare ir kitų krikščioniškų tautų šeimoje, reiškia prisiminti pakelių koplytėles su Sopulingosios Dievo Motinos statulėlėmis, reiškia atkurti anuos religinio uolumo vaizdus, kada seni ir jauni bažnyčiose ir namie per gegužines pamaldas ir įvairių Marijos švenčių progomis, meldavosi Dievo Motinai. Iš tolimiausių parapijų žmonės vykdavo į Marijos atlaidus Šiluvon, Žemaičių Kalvarijon, Pažaislin, į Aušros Vartus, Trakus, Krekenavą, Pivašiūnus.

Vilniaus kardinolas Juozas Audrys Bačkis sako: „Kai šventasis Tėvas Jonas Paulius II 1991 m. paskyrė mane Vilniaus arkivyskupu, patyriau didelę laimę ir džiaugsmą, galėdamas aplankyti Aušros Vartų šventovę Vilniuje ir pasivesti motiniškai Marijos globai“.

Aušros Vartų Dievo Motina Vilniuje.

Pirmos didelės išskilmės pagerbti Aušros Vartų Motiną surengtos po 1706 m. gegužės 18 d. Vilniaus gaisro. Nuo to laiko kasmet gegužės 18 d. prie Aušros Vartų savo noru rinkdavosi viso Vilniaus orkestrai ir grieždavo Marijos garbei.

Nuo 1735 m. Aušros Vartuose lapkričio antrą savaitę pradėta švesti Dievo Motinos Globos šventę.

Šiandien Aušros Vartų Marijos Globos atlaidai trunka aštuonias dienas ir vyksta tą lapkričio savaitę, į kurią patenka 16-oji mėnesio diena.

Prieš Vėrbų sekmadienį prie Aušros Vartų tradiciškai susiburia prekiautojai vilnietiškomis verbomis.

Aušros Vartus įvairiomis progomis lanko užsienio svečiai. Tarp jų ypač paminėtinas Lenkijos pirmas kardinolas Jozef Glemp. 1997 m. Aušros Vartuose lankėsi ir meldėsi Maskvos ir visos Rusijos patriarchas Aleksijus II.

Didžiausia šventė buvo popiežiaus Jono Pauliaus II apsilankymas, kai jis 1993 m. rugėjo 4 d. su visais kalbėjo rožinį prie Gailestingumo Motinos paveikslą.

Aušros Vartai – tai tarsi visų tikinčiųjų vienybės vieta. Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos ir kitų kraštų krikščionys susiburia, kad Mergelės Marijos akivaizdoje pasidalytų savo tikėjimu, viltimi ir meile.

Šv. Tėvo Jono Pauliaus II maldai Aušros Vartuose atminčiai senioje prie galerijos įrengta atminimo lenta. Autorius Leonas Žuklys.

Tuometinis Krokuvos arkivyskupas, kardinolas Karolis Wojtyła, negavęs komunistinės valdžios leidimo atvykti pasimelsti Aušros Vartuose, kaip savo atsidavimo Dievo Motinai ženklą, pasiuntė savo raudoną kardinolo piusę, o čia lankydavasis, jau kaip popiežius, jis padovanavo savo baltą popiežišką piusę ir rožinį, kurį tu-

rėjo vadovaudamas maldai.

Vatikane, Šv. Petro Bazilikos požemyje, 1970 m. liepos 6 d. konsekruota lietuvių koplyčia, apipavidalinta dailininko Vytauto Kazimiero Jonyno. Jos altoriuje – mozaikinis Aušros Vartų Gailestingumo Motinos atvaizdas, kurį pašventino popiežius Paulius VI. Viena koplyčios bareljėfų pavaizduoti Vytautas Didysis (+ 1430) ir Lenkijos karalius Jogaila – Lietuvos ir Lenkijos valdovai, atnaujinę Lietuvos krikščioniškumą, prabėgus 120 metų po nelaimingai nutrukusio krikščionio Lietuvos karaliaus Mindaugo viešpatavimo.

Aušros Vartai pamažu tapo ir lenkų, ir lietuvių kovos už laisvę bei valstybingumą simboliu.

Vienas bendras lenkų ir lietuvių dalies bruožas – gausios žmonių tremys ir emigracijos. Jose Aušros Vartų šventovė išskyla kaip prarastos tėvynės simbolis, o pamaldumas jų Dievo Motinai – kaip tautinio tapatumo ženklas ir vilties atrama.

Karų, politinių pervartų bei skurdo po pasaulį išblaškyti lietuviai ir Vilniaus krašte gyvenę lenkai rinkosi Aušros Vartų Mariją savo draugijų Globeja, meldė jos globos pabėgėlių stovyklose ir Sibiro tremtyje, kur galėdami kūrė Gailestingumo Motinai skirtas bažnyčias. Aušros Vartų parapijos buvo įkurtos New York (JAV) ir Montrealyje (Kanadoje). Lenkai taip pat turi bažnyčių, dedikuotų Aušros Vartų Marijai. Daugelis bažnyčių turi Aušros Vartų Marijos paveikslų kopijas.

Ir sovietiniais laikais Aušros Vartai ypač buvo branginami. Kiek daug čia atvykdavo maldininkų iš visos Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos, Latvijos ir Rusijos.

Po 1973 m. į atlaidus pradėjo organizuoti keliauti Eucharistijos bičiuliai – nelegalūs katalikų jaunimo organizacijos nariai.

Vyskupas Julijonas Steponavičius 1980 m. Aušros Vartuose šventė savo vyskupavimo 25-metį. 1957 m. jis buvo paskirtas Vilniaus arkivyskupijos apaštališkojo administratoriumi, o 1961 m. valdžios ištremtas į mažą Žagarės miestelį. Tik 1988 m. pabaigoje jam buvo leista užimti Vilniaus vyskupijos apaštališkojo administratoriaus pareigas. 1989 m. vasario 7 d. popiežius Jonas Paulius II jį paskyrė Vilniaus ordinaru, kuriuo išbuvo iki mirties 1991 m. birželio 18 d.

1979 m. lapkričio 16 d. prie Aušros Vartų Marijos savo veiklos pirmas metines šventė Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas.

Per visą XX a. antrąją pusę, iki šių dienų, Aušros Vartuose šv. Mišios aukojamos ir giedama Marijos litanija lietuvių ir lenkų kalbomis, abiem bendruomenėms sutariant ir bendrai rūpinantis parapija.

Aušros Vartų Gailestingosios Motinos garbinimas ypač suaktyvėjo Lietuvai atgavus nepriklausomybę. 1995 m. lapkričio 12 d. Vilniaus arkivyskupas Audrys Juozas Bačkis visus paragina skleisti gailestingumą. Kartu su kardinolu Vincentu Sladkevičiumi ir kitais Lietuvos vyskupais aukėjo Mišias prie Aušros Vartų Gailestingumo Motinos paveikslą ir savo pamoksle pabrėžė, kad gailestingumo šiandien labiausiai reikia asmeniniuose ryšiuose, šeimose ir visuomeniniame gyvenime. Arkivyskupo žodžiais tariant, Marija kartu su Sūnaus auka geriausiai suprato, kiek kainavo Dievo gailestingumas.

1998 metais lapkričio 15 d. Aušros Vartų atlaiduose šv. Mišias koncelebravo Lietuvos vyskupai, Lenkijos vysk. W. Ziemia bei vysk. A. Dydcz. Arkivyskupas Bačkis savo pamoksle priminė, kad nuo amžių Aušros Vartų šventovėje Marija buvo mylima ir garbinama, visus žmones paragino branginti, saugoti pamaldumą ir meilę Dievo Motinai. Paragino visus šį pamaldumą perduoti naujoms kartoms, kad jaunimas pamiltų Mariją ir per ją pažintų Jos Sūnų Jėzų Kristų.

Dievo garbinimo ir sakramentų kongregacija *Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovą* paskelbė 2001 m. gruodžio mėn., kuriame 1 skyr. kalba, jog „Posusirinkiminio atsiuvinimo laikotarpiu krikščioniškojo liaudiškojo pamaldumo būklė įvairuoja priklausomai nuo šalies ir vietos tradicijų. Tame pačiame dokumente sakoma, kad labai svarbi liaudiškojo pamaldumo išraiška yra šventieji paveikslai. Jie padeda tikintiesiems pažinti krikščioniškojo tikėjimo slėpinius. Šventiesiems paveikslams yra būdinga pagarba. Tas pat dokumentas pabrėžia, jog XIX a. pažymėtinas labai svarbus reiškinys – įvairios piligriminės šventovės, kurios tuo pat metu tapo svarbiais atgailos ir

Nukelta į 2 psl.

JULIJA ŠVABAITE

MOTINAI

1.

Žinau, kad lauki
ir meldiesi,

ne mes už tave,
tu už mus,

tenai, kur nemirtinga
šviesa

tau dovanojo Viešpaties
dangus ...

Anapus, ten,
be nuodėmės,

be erškėčiuoto
kelio,

jau nesuklupus
po vargų našta,

ant amžino vėlių
suolelio

tavo siela kaip angelas
balta ---

2.

Kai savo tėviškės
sodą
apkabinu prieš užmingant,
man skamba tavo žodžiai
gegužėje
su lakštingalom ...

Uždek tenai,
virš debesų,
už mus negėstančią
žvakelę,

kad niekad niekad
neužmirštume
tavo kančių ir džiaugsmo
kelio ---

2005 Lemont

TURINYS

Marijos mėnesio proga.
J. Švabaitė: Motinai.

Keli žodžiai Motinos
dienai. Apie knygas
Lietuvos senovėje.

A. Tamošiūčio jubiliejus.

Tavo auksinės rankos.
Leidiniai

Keli žodžiai Motinos dienai

VYTAUTAS V. LANDSBERGIS

I

Motina, motinėle, mama – kiek daug atspalvių, intonacijų esama šiame švelniame, magišrame žodyje, kuriuo beveik visi pradėdami savo bendravimą, kalbėjimąsi su šio pasaulio žmonėmis. Net ir užkietėjusiam nusikaltėliui šis žodis yra šventas – galbūt dėl to, kad tai vienintelė užuovėja, vienintelis žmogus, kuris dažniausiai myli besąlygiškai. Net ir žmogžudį, Motinos glebyje išgyvenama tai, kas vadinama dieviškąja, pasiaukojamąja meile, nesiekiančia jokios naudos, neturintia jokių tikslų, išskyrus norą mylėti... Ir turbūt tik visiškai degradavęs ar nelaimingas žmogus savo mamai nebepasidavė jokių jausmų. Netgi vaikų namų auklėtiniai, kai jų aplankyti ateina jų alkoholiškos mamos, bėga pasitikti ir apsikabinę prašo, kad vestųsi namo...

II

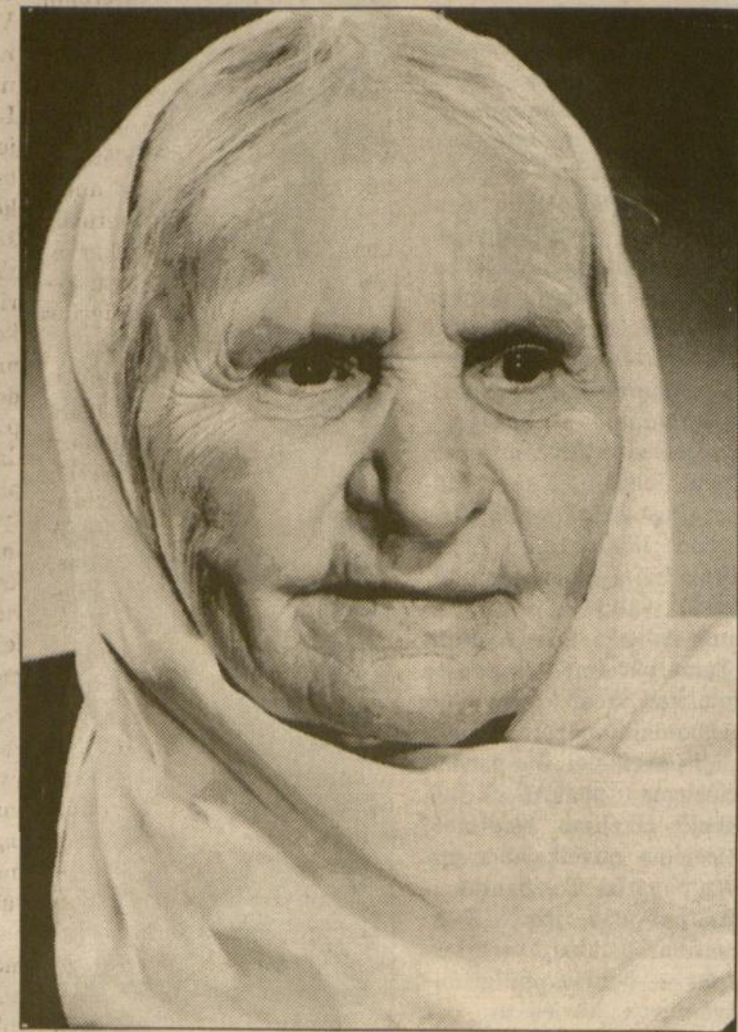
Kita simbolinė asociacija, išskylanči galvoje, kalbant apie Motinos dieną, tai Motinos – Žemės alegorija. Nemažai pasaulio sukūrimo sakmių yra paremtų mitu, kad Dievas yra Tėvas, o Motina – Žemė. Taigi, galima daryti tokią prielaidą, kad archetipinėje mūsų sąmonėje – Motina ir Žemė yra kažkuo panašūs, tapatūs reiškiniai. Kaip mes gerbiame Žemę, rūpinamės ja, taip mes mylime ir Mamą. Ir atvirkščiai... Galbūt pagrindinis aspektas, kurį mes nesąmoningai nuryjame su pirmais Motinos pieno lašais yra pagarba moteriai, gimdyvei, tuo pačiu ir pagarba mus maitinančiai Žemei. Jei esi maitinamas dirbtiniais mišiniais ar mama neturi vaikui laiko, tai ir tos pagarbos, aišku, lieka mažiau. Sovietinė sistema tą puikiai žinojo, ir stengėsi, kad moterys kuo anksčiau vestų vaikus prie dirbtinio, lopselinio gyvenimo. Tuo būdu, matyt, buvo siekiama sukurti mankurtų (degeneratų) visuomenę, neturintį pagarbos savo Motinai, savo Žemei, tėvynei. Tokius žmones lengva valdyti, jie nesipriešina okupacijai ir yra labai patogūs vergvaldiniam ūkiui vystyti.

III

Filosofai, mistikai motiną vadiną vartais į pasaulį, o motinos išties yra tarsi Dievo durys, pro kurias šiaipus įleidžiama iš Anapus ateinanti gyvastis. Pro panašią angą (šviesos tunelį) vėliau išeiname, susiliedami su Viešpačiu ar grįž-

dami į Jo išcias... Todėl požiūris į mamą, į motinystę yra labai šventas, pagarus ir svarbus. Neveltui šėtonas bando šią sakralią erdvę suniekinėti, pažeminti – pvz., vienu labai populiariu rusišku keiksmazodžiu, prasidedančiu „j“ raide. Šėtonas žino – jeigu žmogus ims niekinti savo mamą, tai jis, kaip koks mankurtas Č. Aitmatov romane, jau bus visiškai degradavęs ir tinkamas bet kokiems nusikaltimams. Taigi – keiksmazodyje, kurį dažnai tarsi juokais ar netyčia pavartoja, slypi baisus nužmogėjimo kodas. Degradacija vyksta netgi nesąmoningai, ji kartojant – juk žodis virsta kūnu, motinystės idėja tampa verslo, sekso objektu, o vaikų namų skaičius nepriklausomai Lietuvoje auga žymiai greičiau, nei laimingų, daugiavaikių šeimų skaičius.

Keturnauijonoje gyvenanti regėtoja Anelė Matijošaitienė kartą pasakojo, kaip ją buvo aplankęs nelabasis, kuris labai maloniai jos prašė: „Aneliuk, pagarbink mane“. Ji tai padaryti nesutiko, ir tada tas kipsas, jau pyktelėjęs, pasiūlė, kad Anelė bent nusikeiktų – „tai bent pakeik mane“... Tačiau Anelė ir tai atsisakė padaryti. Kai Aneliukė papasakojo šią linksmai mistišką istoriją, netyčia supratau tikrąją keiksmazodžių paskirtį – tai tamsos valdovo garbinimas.

IV

Turbūt nerastume nei vieno rašytojo, poeto, menininko, kuris nebūtų ko nors sukūręs apie savo mamą... Kažkada sovietmečiu, kai buvo imami rekrutai į Afganistaną, mano tėvukas irgi parašė „į stalčių“ tokį keistą eilėraštį ir pavadino jį – Akmenistas:

*Įvykstu aš, mama, toli.
Tenai, gražioj šaly.
Galiu negražiai numirti.*

*O gal, jeigu laimė lydes,
Vėl glausi mane prie širdies –
Beprotį ar beširdį.*

V

Atgavę Lietuvos nepriklausomybę, Motinos dieną pradėjome švęsti pagarbiai ir iškilingai – su Mišiomis, geleimis, mamų lankymu arba padėkos parodomu, tvarkant jau mirusių motinų kapus. Tačiau motinystės sakralumą ne visi, matyt, suprantame vienodai. Štai atsivertęs šeštadienio Lietuvos rytą ir pirmame puslapyje išvydęs pliką prostitutės pasturgalį, kažkodėl prisiminiau tą nelemtąjį rusišką keiksmazodį, matyt, tapusį folkloru ir mūsų posovietinėje sąmoninėje žurnalistikoje. Gėda ir gaila, tačiau norėtusi tikėtis, kad šioje redakcijoje dirbantys žurnalistai randa ir kitokių būdų savo mamoms pasveikinti...

LIBERTAS KLIMKA

Visiems akivaizdi istorinių paminklų reikšmė tautos savimonei. Piliakalnis, grakščiai į aplinką išterpęs stilingas dvoro pastatas, palinkęs šalia vieškelio medinis išdrožinėtas kryžius – tai protėvių mums paliktas kultūros paveldas. Kartų kartos darbu ir kūryba teigė čia esant tą vienintelį ir mieliausią pasaulyje kampelį – gimtinę Lietuvą. Tautos istorijos žingsnius lydi dar viena labai svarbi kultūros paminklų rūšis. Tai knygos – dvasinės vertybės, žmogaus ir tautos sielos veidrodis. Štai kokias eilutes apie meilę skaitymui knygoje *Philobiblon* 1345 metais parašė anglų dvasininkas Richard de Barry:

„Tiesa, slėpti mintyse, taurina sielą, tačiau su niekuo nepasidalinta ji nedžiugina, jos negalima pamatyti ar išgirsti. Tiesa, pasakyta žodžiu, yra pasiekama tik klausai, bet ne regai, parodančiai mums didesnius dalykų skirtumus... Ir tik tiesa, užrašyta knygoje, neparyksta, bet visuomet atvirai pasirodo žvilgsniui ir, praėjusi pro skaidrius akių rutuliukus, sveiko proto prieangį bei vaizduotės svetainę, įžengia į suvokimo kambarį bei, susijungusi su atmintimi, pagimdo amžiną sielos tiesą... Kaip lengvai, kaip slėpiniai, kaip apgalvotai knygos padeda mums nesigė-

dijant pastebėti žmogiškojo nežinojimo skurdą. Knygos yra mokytojai, kurie moko be lazdos ir rykščių, be riksmo ir pykčio, be dovanų ir pinigų. Kada tik ateitum – nemiega, ko tik paklaustum – neslepia, jei suklysi – nemurma; jei nežinai – nesišaipto...“

O kokias knygas galima būtų išskirti mūsų tautos istorijos kelyje, įvardyti jas minties ir proto paminklais, ryšininkais su plačiuoju pasauliu?

1522 metais švietėjas Pranciškus Skoryna Vilniuje išleido pirmąjį mūsų krašte spaudinį *Mažąją kelionių knygėlę*. Ją sudarė psalmynas, horariumas (bažnytinio apeigų tvarkos išdėstymas), maldynas, „šešiadienis“ (kiekvienos savaitės dienų apeigų turinys) kalendorius ir paskalija (švenčių nustatymo pagal mėnulį lentelė). Knygelė parašyta bažnytine slavų kalba su gudiškais naujadarais. Ji skirta pirkliams bei amatininkams, – susikaupimui ir apmąstymams ilgų kelionių metu; todėl ir formatas nedidukas, „kišeninis“. Knygelės leidėjas P. Skoryna gimė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mieste Polocke. Mokėsi Krokuvoje ir Paduvos Italijoje universitetuose, įgijo laisvųjų menų ir medicinos daktaro laipsnius. Pirmąją savo spaustuvę įkūrė Prahoje 1517 metais. Netrukus persikėlė į Vilnių, o vedęs pirklio našlę, tapo pilnateisiu mies-

telėnu. Jo spaustuvė buvo visai netoli Rotušės. P. Skoryna savo leidiniams pats rašydavo gražias pratarmes, puošdavo juos meniškėmis vinjetėmis, užsklandėmėmis – kūrė spaudos meno šedevrus.

1595 metais, taigi prieš 410 metų, Vilniuje išleista pirmoji lietuviška knyga LDK teritorijoje. Tai Mikalojaus Daukšos iš lenkų kalbos išverstas J. Ledesmos *Katekizmas arba mokslas kiekvienam krikščioniui privalus*. M. Daukša pagrįstai laikomas ne tik vienu iš lietuvių raštijos pradininkų, bet ir nacionalinio literatūros stiliaus kūrėju. Jo kito vertimo – J. Vujeko *Mažosios postilės*, prabangiai išleistos Vilniaus akademijos – universiteto spaustuvėje 1599 metais, prakalba yra nepalengko grožio gimtosios kalbos išaukštinimas: „Ne žemės derlumu, ne drabužio skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoją tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras mielės ryšys, vienybės motina, pilietiškoumo tėvas, valstybės sargas...“

XVII a. pradžioje narsus LDK riteris Kristupas Manvydas, gydydamasis savo dvare Žiupronyse mūšiuose gautas žaizdas, parašė knygą *Hippica*. Lotyniškai tai reiškia žirgininkystę. Knyga – pirmosios šios srities

vadovėlis ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Rytų Europoje. 1603 m. ji buvo išspausdinta Krokuvoje, vėliau sulaukė dar 8-erių pakartotinių leidimų. Veikalas turi keturias dalis: pirmoje išdėstyta arklio kūno sandara, jo funkcionavimas, aprašytos pasaulio išvestos žirgų veislės, jų savybės, arklių auginimas; antrąją mokoma žirgų dresavimo, mankštinimo, atskleidžiamos meistrinio jojimo paslaptys. Didžiausia – trečioji dalis, kur surinktos žinios apie įvairiuose kraštuose vartojamus pakinktus: apynasrius, žagslius, žaboklius, brizgilus ir kt... Visa tai iliustruota 42 piešiniais, išrašytomis vario lakštuose pritvirtusiais Radvilų dvaro dailininko ir kartografo Tomo Makauskos ranka. Ketvirtoje knygos dalyje aprašytos arklių ligos ir jų gydymas. *Hippica*, nors labai dalykiškas ir specifinis veikalas, parašytas gyvai, įdomiai, o tekstą pajavirina įterpti Vergilijaus eilių posmeliai. Išties, tai buvo labai reikalinga knyga, – juk neramiojo XVII a. pradžią vertė bajorus daugiau laiko praleisti balne, o ne universitetų aulose ar pokylių salėse. Už nenaują suskaitytą egzempliorių reikėjo duoti žirgą, ir dar priedo – keturis auksinus. Veikla byloja apie mūsų krašto žemės ūkio lygmenį, kuris kartu buvo ir valstybės karinės galios vienas iš ramsčių.

Nukelta į 3 psl.

Aušros Vartų spinduliavimas

Atkelta iš 1 psl.

Eucharistijos liturgijos centrais, taip pat pamaldumo Marijai vietomis. Šis dokumentas primena, kad liaudiškajam pamaldumui būdinga kontempliuoti anapusinį gyvenimą, jis kreipia dėmesį į bendravimą dangiu su šventaisiais, Marija ir angelais. Dar giliau tas pats dokumentas sako, jog liaudiškojo pamaldumo ypatingą pobūdį rodo įvairios jo raiškos formos, amžiams bėgant kilusios ir patvirtintos įvairiose vietinėse Bažnyčiose, liudijančio tikėjimo įsiaknijimą tautose ir jo integravimąsi į kasdienį tikintųjų gyvenimą.

Jubiliejiniais 2000 metais atkelta Aušros Vartuose prasidėjo lapkričio 11 d. Dievo Motinos šlovinimu. Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarijos auklėtiniai pirmą kartą atkelta istorijoje giedojo akatistą – ilgą šlovinimo kūrinių, skirtą Švenčiausiajai Dievo Motinai. Lapkričio 12 d. Mišios buvo aukojamos už mokytojus, jaunimo vadovus ir pedagogus. Lapkričio 13-oji buvo skirta jauniems Viešpaties vynuogyno darbininkams: rytą šv. Mišias aukojė jubiliejinį 2000 metų neopresbiteriai. Lapkričio 14 d. buvo meldžiamasi už „Caritas“ sekmingą veiklą. Lapkričio 15-ąją buvo švenčiama dvasinių pašaukimų diena. Lapkričio 16-ąją Aušros Vartų Marijos dieną šv. Mišios buvo aukojamos už tėvynę ir jos vaikus, už moksleivius ir jaunimą. Lapkričio 17 d. šv. Mišios buvo aukojamos už pašvęstojo gyvenimo narius. Tą patį dieną buvo meldžiamasi už įklimpusius į narkomanijos, svaigalų ir palaidumo liūną. Lapkričio 18 d. maldos buvo skirtos šeimoms. 2001 m. lapkričio 10–18 d.

Vilniuje vyko Aušros Vartų Gailestingumo Motinos globos atkelta. Atkelta prasidėjo procesija: iš Vilniaus bažnyčių, esančių ne tik senamiestyje, bet ir naujuose rajonuose, tikintieji patraukė į Aušros Vartus. Lapkričio 10 d. Globos atkelta proga pirmą kartą suskambėjo naujieji Šv. Teresės bažnyčios varpai, kuriuos 2001.09.08 d. šiai parapijai iškilmingai padovanojo Insbruko vyskupija.

2002 m. lapkričio 11 d. į Vilnių atvyko Telšių vyskupas dr. J. Boruta, SJ, ir gausus Telšių vyskupijos tikintųjų būrys. Savo pamoksle Telšių vyskupas kalbėjo apie Marijos garbinimą Lietuvoje. Vyskupas priminė susirinkusiems tikintiesiems vysk. A. Baranausko ir vysk. V. Borisevičiaus sąmoningą dalyvavimą maldingose keliuose į Žemaitį ir Lietuvos šventoves.

2003 m. lapkričio 11 d. Vilniaus Aušros Vartų šventovė aplankė Vilkaiviškio vyskupas R. Norvila su gausiu tikintųjų būriu. Čia taip pat dalyvavo Vilkaiviškio vyskupijos Palaimintojo Jurgio Matulaičio kunigų seminarijos klierikai. Pamokslo metu vysk. R. Norvila kvietė visus Švč. Mergelės Marijos Gailestingumo Motinos asmenyje apsvarstyti gailestingumo reikšmę mūsų gyvenime. Cituodamas popiežiaus Jono Pauliaus II encikliką „Dives in misericordia“, vyskupas priminė šventojo Tėvo raginimą mąstyti apie gailestingosios Dievo meilės Slėpinį ir melsti pasauliui dieviškojo gailestingumo. Būtent šios malonės jau ilgus metus žmonės prašo ir ją patiria Aušros Vartų šventovėje.

Kiekvienais metais tūkstančiai tikintųjų iš Lietuvos, Lenkijos ir kitų kraštų atvyksta į Aušros Vartus ne tik Didžiųjų

atklaidų proga, bet ir kiekvieną dieną čia rasime įvairaus amžiaus ir įvairių tautybių žmones besimeldžiančius „Tavo apgynimo šaukiamės Šventojo Dievo Gimdytoja“.

Išvados

1. Šiandien Aušros Vartai neprarado savo turinio, prasmės ir ateities. Tai svarbus dvasinis atramos taškas lietuviams ir lenkams visame pasaulyje.

2. Įžengus į Europos Sąjungą, į Lietuvą atvyksta vis daugiau ir daugiau žmonių iš viso pasaulio. Maldininkai, plaukiantys iš viso pasaulio, čia randa atvirą dvasingumo duris ir mylinčią Dievo Gailestingumo Motinos širdį.

3. Ypač Lietuvoje lankomos šventos vietos atvykstančių maldininkų iš užsienio: Kryžių kalnas, Šiluva ir Aušros Vartai. Toji didžiulė trijulė ateityje dar labiau trauks pasaulio žmones prie didžiųjų gyvenimo vertybių. Čia sušyla profesorius ir nemokytas, vaikas ir senelis širdis. Čia žmonės iš viso pasaulio meldžiasi širdies kalba ir malda.

Šaltiniai

Wydziałnictwo parafii sw. Teresy, Wilno 2000.
Motiejus Wolonczewski: *žemajtių Wiskupie, Wilnij 1848, I. t. p. 125.*
Dr. Antanas Maceina, *Didžioji Padėjėja*, Immaculata Press, Connecticut 1958, p. 217–218.
M. Skrudlik: *W sprawie pochodzenia obrazu Marij Panny Ostrobramskiej*, Wilno 1924.
M. Skrudlik: *W sprawie pochodzenia obrazu Marij Panny Ostrobramskiej*, „Pro Christo. Wiara czyn”, Warszawa Rok III, Nr. 5, 1927, s. 349–361; Nr. 6, s. 412–428.
J. Klos: *Pczewodnik po Wilnie*, 1929, s. 1929, s. 188–189.
X. Tadeusz Sieczka: *Kult obrazu N.*

Marij Panny Ostrobramskiej w dziejowym rozwoju. Dysertacja doktorska. Studia teologiczna, t. VI, 1934, s. 6.

A. Maceina, *Didžioji Padėjėja*, p. 219.

Vytautas Ališauskas ir Tojona Raciūnaitė, *Aušros Vartai*. Vadovas, *Aidai* 2003 m. p. 39–50.

Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, V tomas, Vilniaus arkivyskupija, Chicago, Illinois 1985, p. 269. Zenonas Ivinskis, *Rinktiniai raštai*, IV t. Krikščionybė Lietuvoje, Roma, Lietuvių Katalikų mokslo akademija, 1987 m. p. 582–599.

V. Ališauskas ir T. Raciūnaitė, *Aušros vartai*. Vadovas, p. 7. Ten pat, p. 55–72.

Arkivyskupas Bačkis: *skleisti gailestingumą. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, 1995 lapkritis Nr. 11, p. 5. Vilniaus arkivyskupas metropolitas A. J. Bačkis: *išsaugoti pamaldumą ir meilę Marijai, Bažnyčios žinios*, 1998.11.30., Nr. 22, p. 4.

Dievo kulto ir sakramentų kongregacija, *Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas, Bažnyčios žinios*, 2003.06.14, Nr. 11, p. 16 (1 ir 18 skyr.). Dievo kulto ir sakramentų kongregacija, *Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas, Bažnyčios žinios*, 2003.06.30, Nr. 12, p. 21 (45 skyr.).

Dievo kulto ir sakramentų kongregacija, *Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas, Bažnyčios žinios*, 2003.07.23, Nr. 13–14, p. 7 (62 skyr.).

Dievo kulto ir sakramentų kongregacija, *Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas, Bažnyčios žinios*, 2003.08.14, Nr. 15 (91 skyr.). Pasibaigę Aušros vartų Marijos Gailestingumo Motinos Globos atkelta, *Bažnyčios žinios*, 2000.11.29, Nr. 22, p. 2–5. Aušros vartų Gailestingumo Motinos Globos atkelta, *Bažnyčios žinios*, 2001.11.28, Nr. 22, p. 10. Aušros vartų Gailestingumo Motinos Globos atkelta, *Bažnyčios žinios*, 2002.11.28, Nr. 22, p. 18. Aušros vartų Gailestingumo Motinos didieji atkelta, *Bažnyčios žinios* 2003.11.28, Nr. 22, p. 17.

Antano Tamošaičio 99–asis gimtadienis

GEDIMINAS ZEMLICKAS

Profesionaliosios lietuvių meninės tekstilės pradininkas dailininkas Antanas Tamošaitis savo 99-ąją gyvenimo sukaktį vasario 15 d. sutiko gal ir ne pačioje geidžiamiausioje vietoje – Vilniaus slaugos ligoninėje, tačiau svarbiausia – nepamirštas. Buvo aplankytas ir pasveikintas jo viso turiningo gyvenimo vaisingą veiklą bei kūrybą vertinančių žmonių.

Vilniaus dailės akademijos garbės profesorius A. Tamošaitis sveikino jo pradėto darbo tęsėjai ir paveldo puoselėtojai – Tekstilės katedros darbuotojai, kurie sukaktuvinišką pagerbė, įteikdami puikių raudonų rožių. Buvęs ilgametis Vilniaus dailės akademijos rektorius, o dabar prorektorius menui ir mokslui, prof. Arvydas Šaltenis sukaktuvinišką pasveikino puokšte lėlių, kurių motyvus galima aptikti ir Antano Tamošaičio bei jo žmonos Anastazijos Tamošaitienės kūryboje. Ta proga buvo išsakyta nemažai prasmingų žodžių ir palinkėjimų. Prorektorius A. Šaltenis patvirtino, kad akademijos Tekstilės katedra tęsia tradicijas, kurias šiuolaikiškais, moderniškais būdais toliau plečioti ne sykį linkėjo ir pats sukaktuvininkas.

Profesionaliosios tekstilės pradininkas

Nusifotografavę bendrai nuotraukai su vežimėlyje sėdinčiu Antanu Tamošaičiu jo palatoje, susirinkusieji pakilo vienu aukštu aukščiau į ligoninės salę. Čia visų laukė šventinis tortas, vaisiai ir kava. Vaisėmis pasirūpino Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijos „Židinys“ vedėja Laima Lukoševičienė, daug daranti, kad šių dailininkų ir tautodailės propaguotojų paveldas visuomenei būtų kuo geriau žinomas. Į A. Tamošaičio sveikatą buvo galima pakelti po šampano taure, išsakyti sukaktuvininkui skirtus linkėjimus, iš kurių svarbiausias – ir toliau laikytis, su laukti šimto metų, kad visiems kartu būtų galima tokį retą jubiliejų paminėti ne ligoninės palatoje, bet visos Vilniaus dailės akademijos mastu.

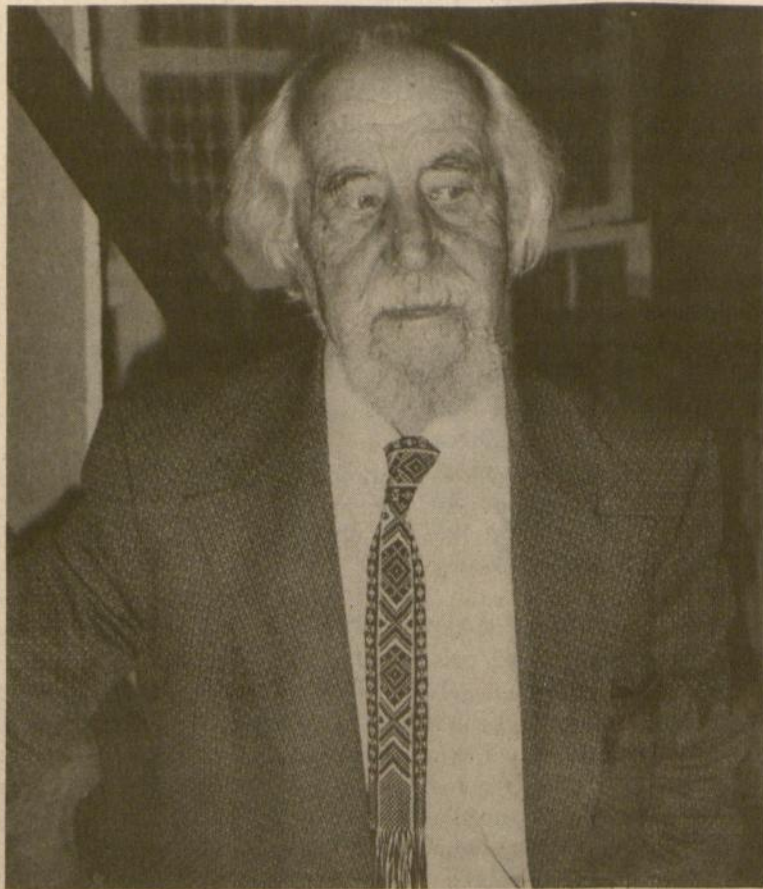
Čia pat stichiškai kilusioje diskusijoje Antano Tamošaičio organizacinės veiklos ir kūry-

bos reikšmę lietuvių profesionaliosios tekstilės raidai apibūdino Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė. Šios menotyrininkės monografiją *Antanas Tamošaitis. Gyvenimo ir kūrybos kelias* 1,000 egzempliorių tiražu 2003 m. išleido Vilniaus dailės akademijos leidykla. Knyga 2003 m. kovo mėn. buvo įspūdingai pristatyta Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje „Židinys“, dalyvaujant ir pačiam Vilniaus akademijos garbės profesorius A. Tamošaičiui.

Dabar, minint Vilniaus dailės akademijos garbės profesoriaus A. Tamošaičio 99-ąjį gimtadienį, trumpai prisiminta, ką lietuvių ir Lietuvos kultūrai reiškia ši kūrybinga asmenybė. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė pabrėžė: labai svarbu, kad A. Tamošaitis yra mūsų profesionaliosios tekstilės pradininkas, tačiau svarbiausia yra kitas dalykas. Dabar nieko nestebina lietuviškos stilistikos dirbiniai, ypač tekstilės. Mums tai atrodo visai natūrali liaudies meno tąsa. O iš tikrųjų XX a. 3–4 dešimtmečiais reikėjo nuveikti didžiulį darbą, įrodant, kad tuos tautiškus ornamentus bei motyvus būtų galima taikyti profesionalioje dailėje ir tekstilėje. Tai štai A. Tamošaitis, nuo 1930 m. vadovaudamas Žemės ūkio rūmų Namų pramonės skyriui, labai daug nuveikė – aiškino liaudies vertę, propagavo ją spaudoje, leido seriją leidinių *Sodžiaus menas*. Nemažai ir kitų dailininkų propagavo liaudies meną, tačiau A. Tamošaitis buvo bene pats aktyviausias.

Kanados sodyboje – Lietuvių tautodailės institutas

Jau buvo baigęs Kauno meno mokyklą, įgijęs grafiko specialybę, bet visą kūrybinę energiją skyrė tautodailės propagavimui: Žemės ūkio rūmuose rengė dailių amatų kursus, parodas, mokė žmones suprasti liaudies mene glūdincias tikrasias vertybes. Ypač daug jėgų skyrė profesionaliosios tekstilės propagavimui, kurią sodrino stilizuotais iš tautinių juostų, prijuosčių ir senųjų audinių nusiziūrėtais ornamentais. A. Tamošaitis įgijo ir puikią pagal-

Dail. Antanas Tamošaitis.

bininkę, talentingą audėją, kuri netrukus tapo jo žmona – tai Anastazija Tamošaitienė. Nuo šiol šie du vardai – Anastazijos ir Antano – lietuviškoje tautodailėje ir kultūroje visados drauge.

Tamošaičiai ne tik propagavo, bet ir formavo tarpukario Lietuvos tautinį stilių, kurio apraiškų galima pamatyti įvairiose meno bei gyvenimo srityse. Juk maža buvo kurti, tegul ir didelį meną, dar reikėjo, kad visuomenė pajustų nepakartojamą tautinio stiliaus grožį ir tokio meno poreikį. Šioje veikloje Tamošaičių indėlis būtų sunku pervertinti. Išties jeigu XX a. 4-tajame dešimtmetyje nebūtų pasirodė devyni *Sodžiaus* meno leidiniai, kuriems medžiagą rinko, sudarė, įžangas rašė A. Tamošaitis, tai lietuviškoji kultūra būtų tarsi pavasarį neužsėtas laukas. Ji netektų labai reikšmingos savo dalies.

Gimtadienio, tegul ir iškiliausio, minėjimas nėra ta vieta ir laikas, kai galima apibūdinti visą kūrybinę asmenybės reikšmę ir pilnatvę. A. Tamošaičiui, kaip ir daugeliui mūsų tautos žmonių, teko gyventi istorinių lūžių laikotarpiais. Karo metais A. Tamošaitis dėstė Vilniaus dailės akademijoje, vėliau Kauno taikomosios dailės institute. Pasiitraukęs į Vakarus atidarė privačią dailės studiją Glasenbache, paskui dirbo dailininko

gyvenimo saulėlydį grįžo palydėti tėvynėje. Į gimtinę prieš keletą metų buvo atvežtas ir Antakalnio kapinėse palaidotas karstas su Anastazijos Tamošaitienės pelenais.

Ant A. Tamošaičio padėtųjų pamatų Lietuvoje net ir pokario metais išaugo dailininkų tekstilininkų Vlado Daujoto, Juozo Balčikonio ir kitų kūryba. Tautinis mentalitetas, etnokultūros pagrindai išlieka svarbūs kiekvienam šiuolaikiniam menininkui, o ypač tekstilės darbus kuriančiam menininkui. Ko gero, tekstilės srityje daugiau negu bet kur kitur mene esama tautinio paveldo. Kiekviena tauta turi savo tekstilės paveldą. Jo gali neturėti skulptūra ar juvelyrika, bet tekstilė – neatsiejamai bet kurios tautos kultūrinio paveldo dalis.

Apie tai priminė Vilniaus dailės akademijos Tekstilės katedros vedėja Eglė Gonda Bogdaniene. Ji prisiminė ir pirmąją pažintį su A. Tamošaičiu, kai jis atvyko į Lietuvą jau nepriklausomybės metais (1993 m.). Vyko jos studentų kurso baigiamųjų diplominių darbų gynimas, į kurį atėjo ir gal visą valandą kalbėjo A. Tamošaitis. Jautė savo pareigą pasakyti daug svarbių dalykų Dailės akademijos diplomantams, puikiai žinojo ir matė tas spragas, kurių negalėjo nestigti to meto Akademiją baigiančių jaunų dailininkų pasirėmimui.

A. Tamošaičiui tai buvo per ilgus gyvenimo dešimtmečius išsivijoje išjaustos ir išskentėtos idėjos, kuriomis jis jautė savo pareigą taip karštai dalytis. Kai tik atsivėrė siena į Lietuvą, jis be jokių kvietimų ir prašymų savo ir žmonos viso gyvenimo meno rinkinius bei savo kūrinius padovanojo Lietuvai.

Vilniaus dailės akademijos prorektorius A. Šaltenis prisiminė, kaip bene prieš dešimtį metų A. Tamošaitis ieškojo, kur saugoti savo sukauptas meno vertybes. Jo didžiausias rūpestis buvo, kad tas menas taptų aktualus ir reikalingas kūrybingam jaunimui. Tada ir kilo sumanymas įsteigti A. Tamošaičio galeriją bei jo vardo premiją.

Dabar visas šis į Lietuvą sugrįžęs meno ir kultūros lobis saugomas Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje „Židinys“ Vilniaus senamiestyje. Galerijai pastato dalį skyrė valstybė, o ji restauruota už A. Tamošaičio lėšas.

Kasmet Akademijos katedrose

renkami studentų darbai, kurie vienaip ar kitaip atsiremia į liaudies meno tradiciją – A. Tamošaičio premijai gauti. Tai gali būti grafikos, tapybos darbai, nebūtinai tik tekstilininkų. Prisiminė A. Šaltenis ir karštas A. Tamošaičio prakalbas Dailės akademijos salėje – taip jam rūpėjo, kad dėmesys liaudies menui, tautodailėi nenunyktų šiais postmodernistiniais laikais, bet ir toliau būtų profesionalaus meno gyvybės šaltinis.

Vilniaus senamiestyje – kaitrus kultūros židinys

Gaila, bet visų tų puikių vertinimų negalėjo išklauzinti pats sukaktuvininkas A. Tamošaitis. Jo sveikata neleidžia tokių didelių emocinių krūvių. Slaugės sukaktuvinišką palydėjo į jo palatą, o dailininko gimtadienio minėjimas dar kurį laiką tęsiasi. Dabar jau kalbėjo medikai. Jie priminė, kad 2001 m. Vilniaus miesto taryba priėmė sprendimą viešąją įstaigą „Geležinkelinių ligoninė“ pertvarkyti į Vilkpėdės palaikomojo gydymo ir slaugos ligoninę. Atliktas atnaujintos gydymo įstaigos remontas. Šiam projektui įgyvendinti buvo gauta Pasaulio banko paskola. Atnaujintos slaugos ligoninės direktorė gydytoja Zina Ramanauskienė papasakojo, kokias gydymo ir slaugos paslaugas teikia ši gydymo įstaiga, kokius sunkumus tenka įveikti čia dir-

bančiam personalui.

Žvelgdami į atnaujinamas, bet kol kas plikas ligoninės sienas, Dailės akademijos darbuotojai jau kuria ateities planus: būtų gerai dailininkų ir gal studentų praktikos darbais papuošti šias sienas, atgaivinti linksmomis spalvomis. Galbūt taip ir atsitiks.

Rašinio pabaigoje pažymėjime ir „Židinio“ galerijos Laimutės Lukoševičienės pastangas, kad įvyktų šis gražus A. Tamošaičio 99-ojo gimtadienio paminėjimas. Gera proga priminti, kad „Židinio“ galerija šiuo metu yra tikras kultūros ir meno židinys Vilniaus senamiestyje. Čia vyksta parodos, naujų Vilniaus dailės akademijos leidyklos knygų pristatymas, kiti meno bei kultūros renginiai. Taigi „Židinys“ – ne smilksta, bet liepsnoja šviesa ir kaitria kūrybine ugnimi. Ko gero, tai ir yra pats geriausias Anastazijos ir Antano Tamošaičių prasmingo gyvenimo įprasminimas. Lauksime šimtųjų Antano Tamošaičio gimimo metinių.

P. S. Idėjos jau įgyvendinamos. Kaip mums pranešė Vilniaus dailės akademijos Tekstilės katedros metodinio kabineto vedėja Nijolė Užkalnienė, kilnojamai parodai į Vilkpėdės slaugos ligoninę jau atrinkti studentų baigiamieji ir kursiniai darbai. Galerija „Židinys“ numato eksponuoti taip pat kelis Antano Tamošaičio autorinius tapybos darbus.

Apie knygas Lietuvos senovėje

Atkelta iš 2 psl.

O pati knyga, – tai intelektualinis kurinys, lygiuojantis į geriausius to meto Europos pavyzdžius.

Mokslo knygų leidyba Lietuvoje daugiausia susijusi su Vilniaus universiteto veikla. Pirmoji knyga iš tikslųjų mokslų srities – tai Jono Rudaminos – Dusetišio 1633 metais lotyniškai parašytas veikalas *Garsiausios teoremos ir problemos*. Didelio formato, iliustruotas raizininiais, dailiai sumaketuotas, su puošnia dedikacija valdovui. Iš turinio visiškai aišku, kad naujausios to meto tikslųjų mokslų idėjos Europoje – tarkime, Koperniko kosmologija, optikos reiškiniių teorija, materijos sandaros klausimai, rasdavo atgarsį bei svarstymų auditoriją ir Lietuvoje. Įdomus yra knygoje aprašyti mokslo pasiekimų taikymai karyboje, balistikoje, žemės matavimuose, pilių fortifikacinių sistemų skaičiavimuose. Knygos autorius kilęs iš garsios Lietuvos bajorų šeimos; joje – ir karvedžiai, ir politikai, ir šventu gyvenimu išgarsėjęs misionierius Kinijoje Andrius Rudamina.

1639 metais universiteto tipografija išspausdino pirmąją Lietuvoje astronomijos knygą – Alberto Dyblinskio parašytą *Astronomijos šimtinę*. Ji nedidukė, bet iliustruota brėžiniais ir žaviai naiviais graviūromis, vaizduojančiomis dangaus šviesulius su žmonių veidais. Knygą sudaro šimtas klausimų ir atsakymų. Įdomu, kad Mikalojus Kopernikas, nors jo knyga ir buvo įtraukta į Vatikano draudžiamų platinti knygų sąrašą, čia pristatomas kaip „genialiausias, išmintingiausias“. Ir vis tik šis leidinys – savo laikmečio kodikis: smagiai nuteikia tokie dalykai kaip pragarų talpos Žemės viduje apskaičiavimas. O nelabųjų ten gali tilpti tiek, kad kiekvienam

iš mūsų tektų po trečdalį velniuko... Nepaisant šių kontrastingų epochos atspindžių, knyga *Astronomijos šimtinė* yra Lietuvos mokslo pasididžiavimas, toli pralenkusi kaimyninių šalių astronomijos leidinius. Mūsų kultūrai ši leidinių dar labiau sureikšmina joje pateiktas žiupsnelis liaudiškų tikėjimų apie zvaigždes.

O štai iš Kazimiero Semėnavičiaus veikalo *Didysis artilerijos menas*, išleisto 1650 metais Amsterdamė, mokėsi visų Europos šalių karininkai. Ir beveik šimtmetį nebuvo geresnio, išsamesnio vadovėlio. Todėl jis buvo išverstas iš lotynų į prancūzų, vokiečių ir anglų kalbas, plačiai naudotas kitų autorių. Knygą parašė žemaičių bajoras, Vilniaus universiteto auklėtinis. Savo žinių dėka K. Semėnavičius užėmė aukštus postus Lietuvos kariuomenėje. Knygoje autorius įtvirtino savo prioritetą daugiapakopį raketų, raketinių tūtų ir delta formos stabilizatorių išradimuose. Veikalas įdomus daugeliu požiūriu; čia apibendrintos mechanikos, chemijos, technologijos žinios. Netgi mokoma, kaip naudotis skaičiavimo technikos pirmtaku – proporcionalu. Ir daugybė puikių iliustracijų, piešinių ir brėžinių, atliktų patyrusio raizytojo ranka. Mūsų laikais knyga išversta į lenkų kalbą, skyrelis apie raketą – į rusų, o angliai pakartojo senąjį leidimą kaip labai vertingą mokslo istorijos paminklą.

Aptartosios knygos – reprezentatyvūs to meto leidybos pavyzdžiai. Faksimiliniai jų leidimai su vertimu į lietuvių kalbą būtų reikšmingas Lietuvos mokslo minties, mūsų intelektualinių pasiekimų, indelio į bendraeuropinę kultūrą pažymėjimas. Ir labai tiktų šį darbą paskirti artėjančiam Lietuvos tūkstantmečio paminėjimui.

Antanas Tamošaitis 1975 metais Kingston, Ont., Kanadoje. Aldonos Veselkienės nuotrauka.

Antano ir Anastazijos Tamošaičių sodyboje, Kingston, Ont., 1988 m. Iš kairės: Anastazija Tamošaitienė, A. Tamošaitis ir Aldona Veselkienė.

Tavo auksinės rankos

LIDIJA ŠIMKUTĖ

Mama

RANKOSE

laikau tavo nuauštą
lino rankšluostį

jis matęs ir girdėjęs
daug

bet tyli

tu irgi nutilai
išėjus amžinybėn

šiandieną
ir aš būsiu tyli
kol nakties lakštingalos
pradės giedoti

Motinos dienos 2005

Mama Eugenija Šimkienė su vaikais — Lida ir Algirdas 1944 metais.

pagarbą lietuviškam žodžiui. Norėčiau, kad mano žodžiai skambėtų kaip giesmė Tau. Tavo meilė ir gerumas rišo visą mūsų šeimą. Tu nuolat buvai mums gyvenimo ramstis, paguoda, pavyzdys ir dovana, už ką mes liksime Tau amžinai dėkingi. Duok Dieve, kad Tavo pavyzdys suteiktų mums stiprybės. Tavo gyvenimo kelias buvo nelengvas. Reikėjo palikti pavyzdinę ūkį, sekė pabėgėlių stovyklos, kūrimasis naujame krašte — Geelonge, Australijoje, kur būrėsi lietuvių bendruomenė. Po tėvelių ištikimo insulto atvažiavote į Adelaidę būti arčiau mūsų. Esu dėkinga vyrui Romui, kuris, tarsi sūnus, visapusiškai padėjo, bei

mūsų vaikais, Linas ir Danielius. Visą priėmė su nuostabią kantrybę ir ištvermę. Mes ir kiti, Tave pažinojusieji, likome liudininkai Tavo neapsakomo darbštumo ir dosnumo. Tu buvai namų žmogus, bet Tavo širdis visada buvo atvira kitiems, Tavo rankos visad pasirodusios padėti. Tavo Rankos... Tavo auksinės Rankos!

Matau Tave, sėdintį prie savo mezginių, siuvinių, prie ratelio ar audinių, kuriuose įdėi savo gyvenimo dainą, niūniuodama tą nenumaldomą prarastos tėviškos ilgesį. Tavo namuose kvėpėjo šviežiai kepta ruginė duona. Ant stalo, ant lino skepetos, nuolat buvo padėtas baltas sūris, tarp kitų lietuviškų patiekalų. Virtuvėje kabėjo iš Tavo išaugintų, išskultų ir suverptų linų Tavo išausti ir išsiuvinėti lino rankšluosčiai, atsivežti iš Lietuvos.

Matau Tave dirbujantis darže — Tu taip buvai susieta su žeme, su ta mintyse įstrigusia gimtinės žeme, kurią su tėveliu pasiryžote palikti dėl vaikų ateities. Likimas atnešė mus į šį tolimą Australijos žemyną. Tavo pelenai, kaip ir tėvelio, jau gražinti ir numylėta Lietuvos žemė — į Mosėdžio kapines, kurios visai netoli Jūsų žemės Krakių kaime.

Laikui bėgant, nustojai jėgų. Pradėjo šlubuoti atmintis po klubo operacijos ir tėvelio mirties, kuri 20 metų slaugė neapsakomai sunkiomis sąlygomis, ypač jo paskutiniuose gyvenimo metais. Tavo ištvermė buvo pavyzdžiui ir aštuonerius metus prieglaudoje. Palaipsniui nyko atmintis ir per paskutiniuosius metus mažai kalbėjai. Apdovanodavai mus ir prižiūrėtojus padėkos šypsniu. Stebinau savo kantrybę ir visi stebėjosi, kaip neužmiršai mėgstamų dainų žodžių... Tavo akys nušvisdavo, kai dainuodavome kartu. 2004 m. Motinos diena Tau prinesėm gėlių. Po tos nuostabios dienos nustojai valgyti ir dainuoti. Pagaliau, gegužės 20 d., dangui atidavei širdį ir SAVO RANKAS.

Leidiniai

Dailininkės kraitis — Lietuvai

Dailininkė Magdalena Birutė Stankūnienė — mums Čikagoje tokia sava, pažįstama, nuolat matoma renginiuose, parodose, visad maloni, besišypsanti nuoširdžia šypsena. Bet ar iš tikrųjų žinome jos plačius kūrybos pasiekimus, jos nepaprastą darbštumą, sugebėjimą atrasti naujus kelius ir žanrus? Turbūt nepriklausomybė atkūrusi Lietuvai per penkiolika pastarųjų metų turėjo daugiau progų pažinti šią darbščią dailininkę, negu net „jos kaimynai“ Čikagoje.

Šiemet Lietuvoje išleisti trys spalvingi katalogai, pristatantys dail. Magdalenos B. Stankūnienės kūrybinį kelią ir jos darbus, padovanotus Lietuvos muziejams bei galerijoms. Visi trys katalogai puošniai išleisti, žydėte žydi spalvotomis M. B. Stankūnienės paveikslų reprodukcijomis (iš esmės nemažą dalį kūrinių temų būtent ir sudaro gėlės, gamtos motyvai). Kaip rašoma dviejose katalogų įžangose: „Žinomos išeivijos dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės dovanotų kūrinių yra daugelyje Lietuvos muziejų ir kai kuriuose kituose krašto kultūros židiniuose. Čikagoje gyvenanti dailininkė didelius savo darbų rinkinius dosniai dovanuoja Vilniaus ir Kauno muziejams, neliko nusikrauti ir mažesni miestai — Vilkaviškis, Biržai, Kudirkos Naumiestis, Plungė, Rietavas, Skuodas, Molėtai“.

Būtent du mažesnius katalogus ir išleido muziejai, kuriems buvo parodytas dailininkės dosnumas. Abu jie pavadinti vienodai: *Magdalena Birutė Stankūnaitė-Stankūnienė. Lietuvai dovanoti kūrinių katalogas*. Su Vilkaviškio kraštotyros muziejumi dailininkės Stankūnienės artimas bendravimas prasidėjo 1994 m.: „kai pakeliui į Marijampolę užsuko į Vilkaviškį ir susitiko su energinga muziejaus direktore Gabrielė Karalienė. Užavėta direktorės energija, gaivinant krašto istoriją, M. Stankūnienė nutarė prisidėti prie to kilnaus darbo ir praturtinti muziejų eksponatais iš savo namų Čikagoje ir savo kūrinių. Taip prasidėjo daugiau kaip dešimt metų trunkanti Magdalenos Stankūnienės draugystė su Vilkaviškio krašto muziejūnais. Štai ką pati dailininkė sako apie tą draugystę: „Atidaviau viską, ką

nienė. Lietuvai dovanoti kūrinių. Vieną katalogą išleido Molėtų krašto muziejus; tekstas Gražinos Mereckaitės (katalogai išleisti dailininkės lėšomis); antrasis išleistas Biržų krašto muziejaus „Sėla“; tekstas Ingridos Korsakaitės. (Abiejuose santrauka pateikiama ir anglų kalba.) Kataloguose išspausdintos tiems muziejams dovanotų kūrinių reprodukcijos: batika, grafika, tekstilė, tapyba, raiziniai. Nors gan trumpai pateikiami ir dailininkės svarbiausieji biografijos bruožai.

Trečiasis katalogas — *Magdalena Birutė Stankūnienė* (Vilkaviškio krašto muziejus; Paežeriai) — didesnio formato, jame daugiau teksto, paruošto Aldonos Žemaitytės, nuotraukų, ne tik dailininkės kūrybos reprodukcijų, bet jose įamžintos dailininkės šeimos, veiklos, pasiekimų ir gyvenimo įvykių akimirkos. Katalogas išleistas, kaip „memorialinės ekspozicijos vadovas“.

Su Vilkaviškio kraštotyros muziejumi dailininkės Stankūnienės artimas bendravimas prasidėjo 1994 m.: „kai pakeliui į Marijampolę užsuko į Vilkaviškį ir susitiko su energinga muziejaus direktore Gabrielė Karalienė. Užavėta direktorės energija, gaivinant krašto istoriją, M. Stankūnienė nutarė prisidėti prie to kilnaus darbo ir praturtinti muziejų eksponatais iš savo namų Čikagoje ir savo kūrinių. Taip prasidėjo daugiau kaip dešimt metų trunkanti Magdalenos Stankūnienės draugystė su Vilkaviškio krašto muziejūnais. Štai ką pati dailininkė sako apie tą draugystę: „Atidaviau viską, ką

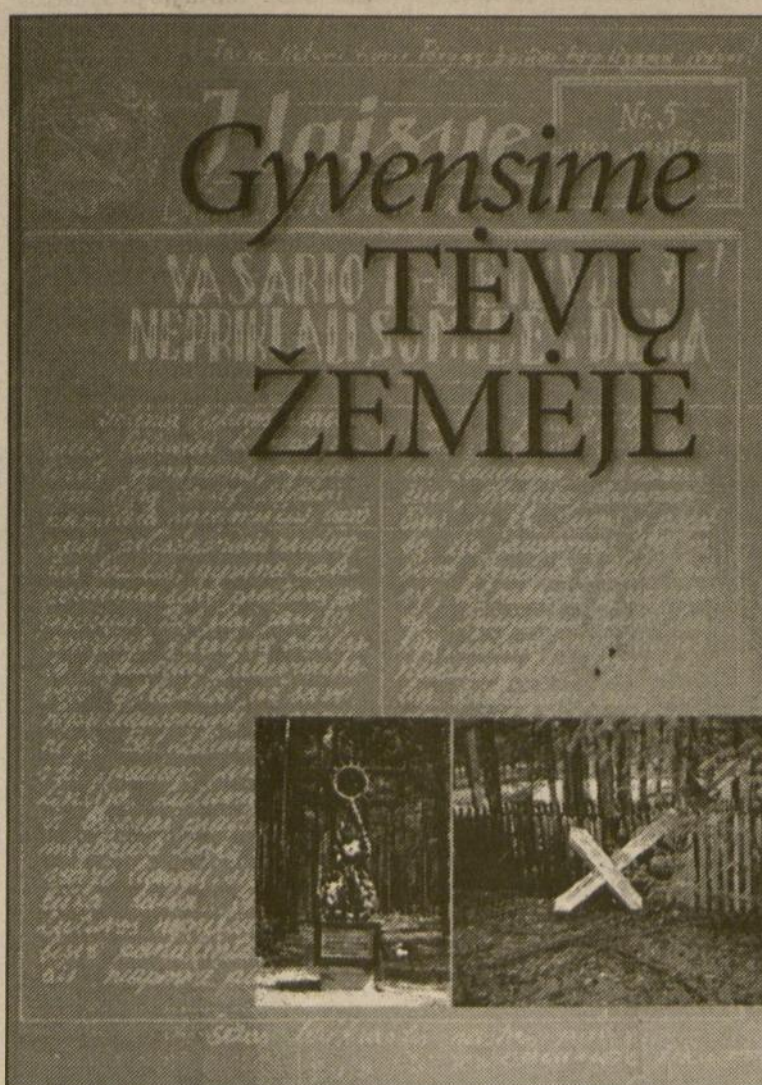
Dail. Magdalenos Birutės Stankūnienės kūrinių, dovanotų Lietuvos muziejams, katalogai, išleisti 2005 metais.

brangiausio buvau sukaupusi iš kelionių, namų reikmenų, iš vyro dovanų. Padovanojau ir teltelių siuvinėtas staltieses. Net ir šeimos nuotraukų negalėjau muziejui atiduoti. Tegų žino mano kraštiečiai, kad jų ir savo gimtinės nepamiršau“ (5 psl.). Visos šios dovanos matomos pastovioje muziejaus ekspozicijoje, įrengtoje keliuose kambariuose. Dailininkė dažnai aplanko Lietuvą,

visuomet būtinai užsuka į Paežerius ir papildo muziejų naujais eksponatais. Ji yra daug prisidėjusi prie kraštotyros muziejaus ir Paežerių dvorų rūmų atnaujinimo, pagerinimo. Kataloge *Magdalena Birutė Stankūnienė* atsispindi jos meilė gimtajam kraštui ir rūpestis jo kultūriniais lobiais.

Visų trijų katalogų spaudos darbas atliktas kruopščiai, sąžiningai, visi trys sudaro labai malonų įspūdį.

Mes, kaip paukščiai į Lietuvą grįžtam...

Gyvensime tėvų žemėje — tai nauja, albumo dydžio knyga, kurią 2004 m. pabaigoje išleido Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Knyga išleista su kompakto plokšte, 208 psl. Knygos sudarytoja — Rima Gudelytė, redaktorė — Nijolė Vyšniauskienė. Spausdino UAB „Logotipas“ Utenos g. 41 A, LT-08217 Vilnius.

Knyga gausiai iliustruota nuotraukomis. Tai leidinys apie vieną skaudžiausių mūsų tau-

tos žaizdų — žmonių trėmimus ir tremtinių bei politinių kalinių grįžimo į Lietuvą programą.

Knyga prasideda Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamento direktoriaus Aivido Keršulio pratarne ir Tremtinių grįžimo fondo pirmininko Vytauto Cinausko įvadinio žodžiu.

Knygą sudaro 5 dalys. Pirmą dalį — „Neužmiršti...“ — Tai Lietuvos žmonių trėmimų apžvalga ir tremtinių, politinių kalinių bei jų šeimų grįžimo į Lietuvą programa.

Antra dalis — „Iš kur grįžtame...“ Tai buvusių tremtinių prisiminimai apie trėmimus, pasakojimai apie gyvenimą tremtyje. Šioje dalyje gausu nuotraukų iš tremtinių gyvenimo toli nuo Lietuvos, rašytų laiško kopijų.

Trečia dalis — „Mes kaip paukščiai į Lietuvą grįžtam“. Čia pasakojama apie tremtinių vaikų grįžimą į protėvių žemę, apie Vilniuje įsikūrusią mokyklą „Lietuvių namai“, kurioje mokosi ir šalia jos gyvena iš visų Žemės kampelių sugrįžę lietuvių vaikaičiai. „...Tai mes, kudiškystėje „Lietuvių namus“ iš tolimiausių kraštų. Mano širdis kupina meilės ir dėkingumo šioms namams, mieliems mokytojams. Jie man dovanoja gimtąją kalbą — brangiausią dovaną, kudiškystėje įduotą mamoms tolimoje Kazachijoje“, — rašo šios mokyklos mokinė Renata. Šiame skyriuje daug tokių laiško, nuotraukų. Įdėtas ir žemėlapis, kuriame pavaizduota iš kokių kraštų atvyko mokyti vaikaičiai tų žmonių,

kurie ne sava valia kažkada turėjo palikti Lietuvą.

Ketvirta dalis — „Kad lietuvių kalbos žodžiai pasiliktų ir lydėtų“. Tai pats didžiausias knygos skyrius. Jame „Lietuvių namai“ mokyklos mokytojai pasakoja apie mokyklą, jos tikslus, apie puoselėjamą meilę lietuvių kalbai bei kultūrai, „apie mūsų buvimą drauge“. Šioje knygos dalyje išspausdinta daug mokinių pasisakymų, ištraukų iš jų rašinių.

Per vėlu, per vėlu mums sugrįžti — gal negrįšim atgal niekada, tik vaikai, mūs vaikai tesugrįžta, te jiems tėviškos sodai žaliuos

Paskutinė knygos dalis — „Sociologiniai tyrimai. Diagramos. Lentelės“. Čia pateikti grįžtančių nuolat gyventi į Lietuvą politinių kalinių ir tremtinių sociologiniai tyrimai, aptariamoms atsakiusių profesinio mokymosi, darbinės nuostatos, grįžtančiųjų aprūpinimas gyvenamosiomis patalpomis, socialinė parama bei psichologinė pagalba, numatoma pagedaujanti sugrįžti į Lietuvą asmenų ateities vizija. Taip pat šioje knygos dalyje pateikiama daugybė diagramų ir lentelių, akivaizdžiai parodančių politinių kalinių ir tremtinių integracijos į visuomenės gyvenimą veiksmų sistemą.

Knygoje išspausdintas spalvotas žemėlapis su kalinių lagerių ir tremtinių tremties vietomis bei pateiktos knygos santraukos anglų ir rusų kalbomis.

Laima Apanavičienė

L. Šimkutės mama su tėvu sutuoktinių dieną, 1933 metais.